

Luiza Dawidowicz¹, Marek Lorenc²

¹Katedra Warzywnictwa, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

²Koło Naukowe Ogrodników, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
- opiekun naukowy dr inż. Marcin Kolasiński

PROJEKT I REALIZACJA OGRODU DLA MIESZKAŃCÓW DZIELNICY ŁAZARZ W POZNANIU

Streszczenie

Podjmując się próby stworzenia przestrzeni przyjaznej mieszkańcom, odpowiadającej różnym potrzebom i oczekiwaniom Koło Naukowe Ogrodników wzięło udział w projekcie Generator Malta – jest to nazwa szerszego projektu wpisanego w topografię miasta, zakładającego tworzenie nowych miejsc – małych ogrodów, wspólnych agor lokalnych społeczności. Inicjatywa ruszyła w pięciu dzielnicach Poznania: na Łazarzu, Jeźycach, Chwaliszewie, Wildzie, Śródcie oraz na Placu Wolności. Budowaniu ogrodów towarzyszył program wspólnych aktywności, o których decydowali sami mieszkańcy. Celem pracy było przystosowanie pustego i zaniedbanego miejsca do użytku oraz udostępnienie go mieszkańcom. Założono, że uda się to osiągnąć poprzez uprzątnięcie i wyrównanie terenu, zaprojektowanie zieleni i małej architektury ogrodowej oraz nasadzenie roślinności. W połowie lutego 2013 roku rozpoczęto badania terenowe w miejscu przyszłego ogrodu – Poznań, dzielnica Łazarz, teren przy ul. Klaudyny Potockiej, pomiędzy budynkami nr 39 i 41. Dokonano inwentaryzacji dendrologicznej rosnących w tym miejscu drzew i krzewów oraz pomiarów terenu. Zrobiono dokumentację fotograficzną oraz wykonano mapę terenu. Na podstawie wszystkich zebranych danych stworzono wizualizację oraz projekt przyszłego ogrodu. W oparciu o powstały projekt rozpoczęto prace, mające na celu realizację przedsięwzięcia. W ramach projektu wraz z zespołem Generator Malta, mieszkańcami poznańskiej dzielnicy Łazarz, studentami School of Form, członkami Klubu Osiedlowego „Krąg”, Stowarzyszeniem Promocji Dziedzictwa „Kasztelania Ostrowska”, harcerzami, uczniami pobliskich szkół, przy wsparciu lokalnych aktywistów, socjologów i antropologów zaprojektowano i stworzono wspólną przestrzeń – mały ogród. Dlaczego ogród? Zakładanie ogrodów użytkowych to nowy styl życia. Urządzono tę przestrzeń tak, by stała się miejscem spotkań, lokalnym centrum warsztatów animacyjnych i edukacyjnych. Dobrze jest rewitalizować zaniedbane okolice i starać się je przemieniać, ale są też miejsca, które wymagają niewielkiej interwencji, a mogą stać się świetnym miejscem spotkań dla lokalnych społeczności.

Wstęp

Łazarz jest mieszkaniową dzielnicą Poznania przylegającą do centrum od południowego zachodu. Obecnie wchodzi w skład dzielnicy administracyjnej Grunwald. Na Łazarzu mieszka prawie 40 tys. osób (www.lazarz.pl, 2015), (ryc. 1).

Ryc. 1. Lokalizacja Łazarza w granicach miasta Poznania

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.mpoznan.eu/dzielnice

Początki dzielnicy Łazarz to powstały w XVI wieku Szpital Św. Łazarza oraz kościół pod wezwaniem Św. Łazarza – obiekty obecnie nieistniejące. Stąd też wywodzi się nazwa tego obszaru. W kolejnych latach w pobliżu szpitala pojawiało się coraz więcej osadników i już w XVI wieku istniała obok wieś o nazwie Święty Łazarz. Na terenie tym w XVIII wieku zaczęli również osiadać Bambrzy – osadnicy niemieccy spod Bambergu, sprowadzeni przez ówczesne władze Poznania. W następnych stuleciach wzniesiono w dzielnicy dworzec kolejowy oraz kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej. W końcu XIX w. wieś przekształciła się w odrębną gminę, powstały pierwsze zakłady przemysłowe, fabryka maszyn rolnych i elektrownia. W pierwszych latach XX w. powstała zabudowa o bogatych formach eklektycznych. Łazarz w granice Poznania został

włączony w kwietniu 1900 roku, stając się terenem intensywnego budownictwa. Dzielnica ta obecnie znana jest z popularnych w Poznaniu obiektów, takich jak: Park Kasprowicz z Halą Widowiskowo-Sportową „Arena” i położonym obok odkrytym letnim kąpieliskiem, Park Wilsona, w którym znajduje się Palmiarnia Poznańska, muszla koncertowa i dawny niemiecki schron oraz Rynek Łazarski, obecnie targowisko. Na terenie Łazarza mieszczą się także Międzynarodowe Targi Poznańskie (Pazdera, 2008; www.lazarz.pl, 2015). Zespół urbanistyczno-architektoniczny Łazarza od 6 października 1982 roku figuruje w rejestrze zabytków pod numerem A-239 (Narodowy Instytut Dziedzictwa: Rejestr zabytków nieruchomości – województwo wielkopolskie, 2015).

Ogrody społeczne cieszą się coraz większą popularnością w miastach. Powstają w celu zwiększenia liczby terenów zielonych, poprawiają estetykę okolicy, redukują zanieczyszczenia oraz przede wszystkim odbywają się w nich spotkania mieszkańców, którzy integrują się, aktywizują i odbudowują więzi sąsiedzkie. Ogrody społeczne są przestrzenią otwartą dla wszystkich, pełniąc ważne funkcje ekologiczne, edukacyjne, kulturalne oraz rekreacyjne.

Podejmując się próby stworzenia przestrzeni przyjaznej mieszkańcom, odpowiadającej różnym oczekiwaniom, gustom i potrzebom, Koło Naukowe Ogrodników wzięło udział w projekcie zainicjowanym przez Malta Festival Poznań o nazwie Generator Malta. Projekt ten jest platformą kreatywności, wymiany idei, sztuki, zabawy, refleksji oraz debaty. Stanowi także nazwę szerszego projektu wpisanego w topografię miasta, zakładającego tworzenie nowych miejsc – małych ogrodów, wspólnych agor lokalnych społeczności. Inicjatywa objęła pięć dzielnic Poznania: Łazarz, Chwaliszewo, Jeżyce, Śródkę, Wildę oraz Centrum – Plac Wolności. Budowaniu ogrodów towarzyszył program wspólnych aktywności, międzypokoleniowych warsztatów, projektów artystycznych, o których decydowali mieszkańcy poszczególnych dzielnic.

Niniejszy artykuł przedstawia projekt i realizację ogrodu społecznego dla mieszkańców dzielnicy Łazarz w Poznaniu. Celem projektu było przystosowanie zaniedbanego i pustego miejsca do użytku oraz udostępnienie terenu mieszkańcom. Postanowiono stworzyć miejsce, w którym mogliby się spotykać, wypoczywać na świeżym powietrzu oraz oddawać różnego rodzaju aktywnościom. Postanowiono również „przyciągnąć” zielenią i małą architekturą ogrodową przechodniów oraz osoby odwiedzające położony tuż obok Klub Osiedlowy „Krań” Spółdzielni Mieszkaniowej Grunwald w Poznaniu. Ogród na Łazarzu miałby być też miejscem do spotkań edukacyjnych i kulturalnych, gdzie mogłyby odbywać się różnego rodzaju warsztaty, pokazy, wystawy, projekcje filmowe, dyskusje, koncerty czy też spotkania z interesującymi ludźmi, przeznaczone zarówno dla osób starszych, całych rodzin, jak i młodzieży oraz dzieci. Założono, że uda się to osiągnąć poprzez zaprojektowanie zieleni i małej architektury ogrodowej.

Material i metoda

W połowie lutego 2013 roku rozpoczęto badania terenowe w miejscu przyszłego ogrodu – Poznań, dzielnica Łazarz, teren znajdujący się przy tylnej ścianie garażu, pomiędzy budynkami nr 39 i 41 przy ulicy Klaudyny Potockiej (ryc. 2-4). Wykonano inwentaryzację dendrologiczną rosnących w tym miejscu drzew i krzewów, pomiary terenu za pomocą taśmy mierniczej i dalmierza laserowego oraz dokumentację fotograficzną. Zebrane dane naniesiono na mapę, na której zaznaczono rosnące rośliny drzewiaste, znajdujące się obiekty oraz wpisano pomiary.

Ryc. 2. Miejsce wybrane na Ogród Łazarz

Źródło: www.facebook.com/kasztelaniaostrowska?fref=photo

Ryc. 3. Miejsce wybrane na przyszły ogród na Łazarzu

Źródło: fot. L. Dawidowicz i M. Lorenc

Ryc. 4. Miejsce wybrane na ogród – widok tuż przy ścianie garażu
Źródło: fot. L. Dawidowicz i M. Lorenc

Wybrane na ogród miejsce położone jest w zachodniej części dzielnicy Łazarz. W jego pobliżu znajdują się rodzinne ogródki działkowe (im. J. Łukaszewicza, im. O. Kopczyńskiego, im. M. Curie-Skłodowskiej), Rynek Łazarz, Park Kasprowicza, Zajezdnia MPK, duże skrzyżowanie ulic Głogowska/Hetmańska, Zakłady Hipolita Cegielskiego oraz szkoły i przedszkola. Teren bezpośrednio sąsiaduje z niewysokimi, trzypiętrowymi, blokami mieszkalnymi, garażem oraz Klubem Osiedlowym „Krąg”.

W powstającym projekcie Koło Naukowe Ogrodników zajęło się ogrodem od strony botanicznej – zaaranżowało go pod względem doboru gatunków, odmian roślin i ich rozmieszczenia. Zajęło się również praktycznym wykonaniem projektu zieleni w terenie.

Jednocześnie zespół badawczy socjologów i antropologów przeprowadził serię wywiadów z mieszkańcami dzielnicy. Starano się pozyskać informacje jak ma wyglądać ogród, jakie przedmioty i rośliny powinny się w nim znaleźć, a także jak wygląda życie sąsiedzkie na Łazarzu. Ogrody powstałe w ramach projektu Generator Malta mają charakter projektu partycypacyjnego, dlatego ważne było, aby dowiedzieć się czego potrzebują mieszkańcy poszczególnych dzielnic. Dodatkowo w okolicy planowanego ogrodu zawisły plakaty informujące o powstawaniu Ogrodu Łazarz, i zachęcające mieszkańców i przechodniów do włączenia się w jego tworzenie (ryc. 5).

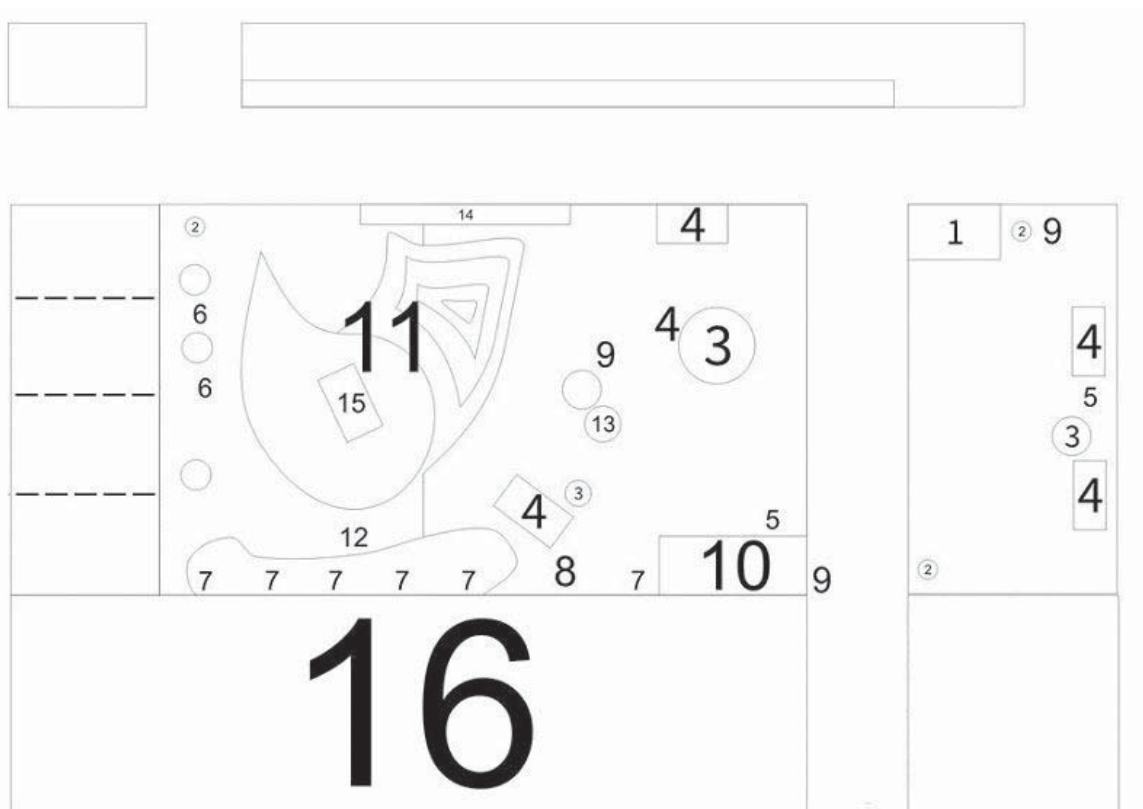
Ryc. 5. Plakaty informujący mieszkańców o powstawaniu Ogródu Łazarz

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.generator.malta-festival.pl/category/ogrody/ogrod-lazarz

Na podstawie wszystkich zebranych danych oraz sugestii mieszkańców stworzono projekt oraz wizualizację przyszłego Ogródu Łazarz. W oparciu o powstały projekt rozpoczęły się prace, mające na celu realizację przedsięwzięcia. Najważniejszym zadaniem, było przystosowanie zaniedbanego miejsca do użytku i stworzenie przestrzeni do wypoczynku mieszkańcom.

Wyniki

W ramach projektu, wraz z zespołem Generator Malta, mieszkańcami dzielnicy Łazarz, członkami Klubu Osiedlowego „Krąg”, Stowarzyszeniem Promocji Dziedzictwa „Kasztelania Ostrowska”, harcerzami (szczep Łazarz), uczniami pobliskich szkół, studentami School of Form, przy wsparciu socjologów, antropologów, lokalnych aktywistów i liderów, zaprojektowano i stworzono wspólną przestrzeń – mały ogród. Eksperyment uprawy owoców, warzyw, kwiatów – początek tworzenia więzi, zapowiedź procesu, który prowadzi od uprawy do partycypacji (ryc. 6).

Ryc. 6. Projekt koncepcyjny Ogrodu Łazarz

Legenda: 1 - stojak na rowery, 2 - śmietniki, 3 - stoły, 4 - ławki/siedziska, 5 - skrzynki z kwiatami/ziolami/warzywami, 6 - hamaki, 7 - półka na książki/kwiaty, 8 - zielona tablica do pisania kredą, 9 - tablice informacyjne, 10 - ogródek, 11 - miejsce kontemplacji natury (dołek i górka), 12 - „przycięte chaszcze”, 13 - huśtawka na wierzbie, 14 - „aleja ziemniaczana”, 15 - garaże, 16 - miejsce ćwiczeń.

Źródło: opracowanie własne na podstawie projektu Stowarzyszenia Promocji Dziedzictwa „Kasztelania Ostrowska”.

Wyniki przeprowadzonych z mieszkańcami ankiet pokazały, iż przestrzeń ogrodu powinna być dostosowana dla potrzeb osób starszych, rodzin z dziećmi oraz młodzieży. Teren ma być otwarty dla wszystkich i nie może być w żaden sposób ogrodzony. Można jedynie zastosować niski płotek bądź linkę wzdłuż chodnika, który zwróci uwagę na posadzone tuż obok rośliny i zapobiegnie ich zadeptywaniu przez przechodniów. Koniecznie muszą pojawić się miejsca do siedzenia oraz stoliki przydatne podczas różnego rodzaju spotkań. Wszystkie urządzenia zainstalowane w ogrodzie powinny być wykonane z wytrzymałych materiałów. Mieszkańcy poinformowali, że największym zagrożeniem dla planowanego przedsięwzięcia są ewentualne dewastacje oraz osoby wyprowadzające na ten teren psy. Ankietowani zgodnie twierdzili, że powinno pojawić się więcej zieleni krzewiastej a także kolorowe kwiaty, trochę warzyw w pojemnikach i zioła. Ważnym elementem w odpowiedziach były również tabliczki informacyjne oraz kosze na śmieci.

Sugestie mieszkańców zostały wzięte pod uwagę podczas realizacji projektu. Wybrany teren porastają drzewa – wierzba płacząca (*Salix alba* L. ‘Tristis’) oraz kilka lip (*Tilia platyphyllos* L.), dlatego też zrezygnowano z nasadzeń wysokiej roślinności. Zastosowano natomiast różne gatunki i odmiany ozdobnych krzewów, roślin zielnych, ziół i warzyw oraz zainstalowano w ogrodzie własnoręcznie wykonane podczas warsztatów meble. Spośród roślin krzewiastych wykorzystano takie gatunki jak: forsycja pośrednia (*Forsythia intermedia* Zabel), pięciornik krzewiasty (*Potentilla fruticosa* L.), pęcherznica kalinolistna (*Physocarpus opulifolius* L.) – odmiany: czerwonolistną ‘Diabolo’ i żółtolistną ‘Luteus’ oraz dereń biały (*Cornus alba* L.), (Seneta, Dolatowski, 2008). W pojemnikach posadzono przyniesione przez mieszkańców zioła – bazylię pospolitą (*Ocimum basilicum* L.), majeranek ogrodowy (*Origanum majorana* L.), macierzankę tymianek (*Thymus vulgaris* L.), bylicę estragon (*Artemisia dracunculus* L.), lubczyk ogrodowy (*Levisticum officinale* W. D. J. Koch), melisę lekarską (*Melissa officinalis* L.), czosnek szczypiorek (*Allium schoenoprasum* L.), miętę (*Mentha* sp. L.) oraz kilka gatunków warzyw (m.in. rzodkiewkę, sałatę, szpinak, dynię, groch zwyczajny). W gruncie posadzone zostały kwitnące rośliny jednoroczne, dwuletnie i byliny. Wybrano m.in. gatunki takie jak: wyzlin większy – lwia paszcza (*Antirrhinum majus* L.), lewkonia długopłatkowa – maciejka (*Matthiola longipetala* Vent. DC.), czarnuszka siewna (*Nigella sativa* L.), kosmos (*Cosmos* sp. Cav.), begonia bulwiasta (*Begonia tuberhybrida*), begonia stale kwitnąca (*Begonia semperflorens-cultorum* hort.), ostróżka (*Delphinium* sp. L.), lawenda wąskolistna (*Lavandula angustifolia* Mill.), cynia (*Zinnia* sp. L.), słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus* L.), aster nowobelgijski (*Symphyotrichum novi-belgii* (L.) G. L. Nesom var. *novi-belgii*), aksamitka (*Tagetes* sp. L.), celozja (*Celosia* sp. L.), orlik ogrodowy (*Aquilegia hybrida* hort.), bergenia (*Bergenia* sp. Moench), pelargonium (*Pelargonium* sp. L’Hér.), tawułka Arendsa (*Astilbe arendsii*), pysznogłówka (*Monarda hybrida* hort.), firletka chalcedońska (*Lychnis chalcedonica* L.), rudbekia naga (*Rudbeckia laciniata* L.), jeżówka purpurowa (*Echinacea purpurea* Moench.), łąbin ogrodowy (*Lupinus hybridus* hort.), nasturcja większa (*Tropaeolum majus* L.), funkia (*Hosta* sp. Tratt.) oraz poziomka (*Fragaria* sp. L.). Ogród ozdobiły pnącza w postaci bluszczu pospolitego (*Hedera helix* L.), fasoli wielokwiatowej (*Phaseolus coccineus* L.) i winobluszczu pięciolistkowego (*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.) Postanowiono zastosować również rośliny cebulowe i bulwiaste takie jak: narcyzy (*Narcissus* sp. L.), lilie (*Lilium* sp. L.), tulipany (*Tulipa* sp. L.), hiacynty (*Hyacinthus orientalis* L.), cebulica syberyjska (*Scilla siberica* Andrews), ozdobne czosnki (*Allium* sp. L.) i szafirki (*Muscari* sp. Mill.), (Throll, 2007; Katalog roślin. Drzewa, krzewy, byliny, 2011).

Wyposażenie ogrodu wsparły wykonane przez mieszkańców ławki i różnego rodzaju siedziska z drewnianych palet, desek, szpul po kablach, plastikowych beczek,

stoliki z różnych materiałów, pojemniki na rośliny z drewnianych skrzynek i banerów reklamowych oraz duże, wolnostojące zbiorniki gromadzące wodę do podlewania. Postawiono tablice informacyjne, kosze na odpady a ścianę garażu pomalowano farbą tablicową do pisania kredą. Na wierzbie, ku uciechu dzieci, zawisła huśtawka.

Budowaniu ogrodu towarzyszył program wspólnych aktywności, międzypokoleniowych warsztatów, projektów artystycznych, o których decydowali sami mieszkańcy. Odbyły się m. in. pokazy kulinarne, warsztaty tworzenia donic z banerów reklamowych, prelekcje popularnonaukowe, wieczory poetyckie, koncerty, warsztaty ogrodnicze dla dzieci i dorosłych, pokazy terrarystyczne, warsztaty tworzenia mebli ogrodowych z materiałów recyklingowych. Jako, że hasłem przewodnim Festiwalu Malta w roku 2013 był szeroko pojmowany recykling, wszystkie meble do ogrodów oraz donice wykonane zostały własnoręcznie przez mieszkańców oraz projektantów z materiałów takich, jak: palety, płyty wiórowe, drewniane skrzynki, beczki, druty, plastikowe butelki, banery reklamowe, szpule po kablach, deski (ryc. 7).

Ryc. 7. Meble wykonane przez mieszkańców z materiałów z recyklingu

Źródło: Ogród Łazarz grupa otwarta

<https://www.facebook.com/groups/540247426026208/?ref=browser>

Efektem wykonanej pracy jest ogród społeczny, który został oddany do użytku w czerwcu 2013 roku (ryc. 8-9). Od tego czasu w ogrodzie regularnie odbywają się różnorodne aktywności związane z corocznie odbywającym się w Poznaniu Festiwalem Malta a także spotkania mieszkańców, warsztaty dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz liczne wydarzenia kulturalne i edukacyjne. Organizowane są tam pokazy filmów pod gołym niebem (w ramach projektu „Kino za Rogiem”), spotkania z ludźmi kultury i sztuki (gośćmi ogrodu były m.in. znane reżyserki i scenarzystki: pani Agnieszka Holland oraz pani Dorota Kędzierszawska), pokazy tańca, występy teatralne, koncerty, ćwiczenia na świeżym powietrzu (m.in. yoga i tai-chi), dyskusje, prelekcje i pogadanki, pokazy mody, wystawy sztuki, wieczorki poetyckie, wycieczki rowerowe oraz piesze z przewodnikiem,

zakończone piknikiem i grillem w Ogrodzie Łazarz. Ogród jest dostępny dla wszystkich, każdy może zasadzić w ogrodzie swoją roślinę, zaprosić ciekawego gościa (np. zespół, żeby wystąpił z kameralnym koncertem) lub zrealizować w ogrodzie pomysł na swoją własną aktywność. Jest to przestrzeń wypoczynku, kreatywności, wspólnego spędzania czasu i realizowania lokalnych inicjatyw.

Ryc. 8. Efekt naszej pracy – Ogród Łazarz

Źródło: Ogród Łazarz grupa otwarta

<https://www.facebook.com/groups/540247426026208/?ref=browser>

Ryc. 9. Letnie rowerowe wycieczki do Ogrodu Łazarz i wspólne pikniki

Źródło: Ogród Łazarz grupa otwarta

<https://www.facebook.com/groups/540247426026208/?ref=browser>

Wnioski

Uprawa ogrodu wpływa na nowe pojmowanie ekologii, uczy, skąd biorą się kwiaty, warzywa i zioła oraz jak je pielęgnować. Dla niektórych mieszkańców zakładanie ogrodów społecznych to nowy styl życia, bycie blisko natury. Ogród na Łazarzu w Poznaniu postanowiono urządzić tak, by stał się miejscem spotkań, lokalnym centrum warsztatów animacyjnych i edukacyjnych. Wykonany projekt pokazuje, iż rewitalizacja zaniedbanych miejsc, ich przemiana, niewielka interwencja, może istotnie ożywić przestrzeń, stać się ważnym miejscem spotkań dla mieszkańców. Okazało się, iż inicjując ogródek na opustoszałym terenie przy garażu, udało się ożywić to miejsce nie tylko wprowadzając nową zieleni i małą architekturę ogrodową, ale także zachęcając mieszkańców do aktywnego włączenia się do akcji. Poprzez wspólne porządki, sadzenie roślin, budowanie mebli mogli się poznać i zintegrować. Dzięki ogrodowi można było wziąć udział w wielu wydarzeniach, takich jak: warsztaty edukacyjne, artystyczne, kulinarne, spotkania z ludźmi kultury i sztuki, dyskusje, konkursy, koncerty, prelekcje. Jest to budowa platformy kreatywności i codziennego życzliwego współdziałania. Ogród społeczny na Łazarzu jest miejscem otwartym na pomysły wszystkich, którzy chcą się podzielić swoją wiedzą, umiejętnościami oraz mają ochotę korzystać z tej przestrzeni.

Piśmiennictwo

1. *Katalog roślin. Drzewa, krzewy, byliny*. Agencja Promocji Zieleni Sp. z o. o. (2011), s. 392.
2. Pazdera J. (2008), *Atlas architektury Poznania*. Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
3. Seneta W., Dolatowski J. (2008), *Dendrologia*. Wyd. PWN, Warszawa, s. 544.
4. Throll A. (2007), *Atlas roślin ogrodowych*. Wyd. Delta, Warszawa, s. 448.

Źródła internetowe

1. *Narodowy Instytut Dziedzictwa: Rejestr zabytków nieruchomych – województwo wielkopolskie*, dostęp 2016.03.15.
2. *Poznański portal dzielnicowy: Łazarz w zasięgu myszki*, www.lazarz.pl, dostęp 2016-03-12.